

Was Het Wel Expres? De Invloed van Ouder-Kindgesprekken over Sociale Conflictsituaties op Vijandige Interpretaties door Jonge Kinderen

Anouk van Dijk¹, Astrid M.G. Poorthuis², Sander Thomaes² en Bram O. de Castro^{1,3}

¹Research Institute of Child Development and Education, Universiteit van Amsterdam | ²Afdeling Ontwikkelingspsychologie, Universiteit Utrecht | ³Centrum Urban Mental Health, Universiteit van Amsterdam

Samenvatting Kinderen die geneigd zijn de intenties van anderen als vijandig te interpreteren, hebben een grotere kans om agressieve gedragsproblemen te ontwikkelen. Het is dus belangrijk de vroege ontwikkeling van een vijandige interpretatiestijl beter te begrijpen. Wij onderzochten of de gesprekken die ouders met hun kinderen voeren over het gedrag van leeftijdsgenootjes hierop van invloed is. Studie 1 ($N = 109$, leeftijd 4–7) was een observatiestudie waarin ouders met kinderen in gesprek gingen over een prentenboek met daarin sociale conflictsituaties. Uit de resultaten blijkt dat wanneer ouders in een gesprek vijandige interpretaties nadrukkelijker ontkrachten, hun kinderen hierna een minder vijandige interpretatiestijl hadden. Studie 2 ($N = 160$, leeftijd 4–6) was een experimentele studie waarin ouders instructies kregen om het prentenboek te bespreken op één van drie manieren: het ontkrachten van vijandige interpretaties, het benadrukken van sociale normen of het beschrijven van de prenten (controleconditie). Uit deze studie bleek dat kinderen wiens ouders vijandige interpretaties ontkrachten of sociale normen benadrukten op de nameting een minder vijandige interpretatiestijl hadden dan kinderen uit de controleconditie. Samenvattend suggereren deze resultaten dat ouders hun kinderen via gesprekken kunnen helpen om met een minder vijandige blik naar leeftijdsgenoten te kijken.

Trefwoorden vijandige interpretatiestijl, ouder-kindgesprekken, model-leren, sociale ontwikkeling, agressie

Artikelgeschiedenis

Ontvangen: 5 oktober 2021
Geaccepteerd: 14 januari 2022
Online: 16 februari 2022¹

Contactpersoon

Anouk van Dijk,
a.vandijk2@uva.nl

Copyright

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0. This allows for unrestricted use, as long as the author(s) and source are credited.

Financiering Onderzoek

Dit onderzoek werd gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (subsidie nummer: 022.003.021).

Belangen

De auteurs hebben geen belangen te vermelden.

Jonge kinderen moeten nog leren hoe zij met leeftijdsgenootjes omgaan en dat is niet altijd makkelijk. Ze mogen bijvoorbeeld een keer niet meespelen, willen graag een stuk speelgoed hebben dat iemand anders al heeft of worden hard geduwd tijdens tikkertje. Hoe kinderen reageren op dit soort situaties hangt af van hoe zij de intenties van hun leeftijdsgenootjes interpreteren (Crick & Dodge, 1994). Een duw die als per ongeluk geïnterpreteerd wordt, zal een andere reactie teweegbrengen dan een duw die als expres geïnterpreteerd wordt. Het leren interpreteren van de intenties van anderen is dan ook een belangrijk aspect van de vroege sociale ontwikkeling (Dodge & Pettit, 2003).

Uit onderzoek blijkt dat sommige jonge kinderen de neiging hebben om de intenties van anderen als vijandig te zien: een vijandige interpretatiestijl (Verhoef et al., 2019). Deze vijandige interpretatiestijl vergroot de kans op de ontwikkeling van gedragsproblemen (Dodge et al., 1990, 2003). Juist wanneer kinderen op jonge leeftijd al vaak andermans gedrag als vijandig interpreteren, kan dit leiden tot meer boosheid en agressie naar leeftijdsgenoten, waardoor die leeftijdsgenoten weer negatief zullen reageren en zo de vijandige interpretatiestijl bevestigen (Crick & Dodge, 1994). Om dit zelfversterkende effect van een vijandige interpretatiestijl te voorkomen, is het belangrijk om te begrijpen hoe deze op jonge leeftijd ontstaat en voorkomen of verholpen kan worden.

Ouders zouden een belangrijke invloed kunnen hebben op hoe jonge kinderen de intenties van anderen leren interpreteren. Zij begeleiden hun kind bij hun eerste sociale contacten en praten met hun kind om te begrijpen wat er op school of het kinderdagverblijf gebeurt (Flannagan & Hardee, 1994). Uit onderzoek blijkt dat ouders op deze manier kunnen bijdragen aan de sociale competentie van hun kind (Laird et al., 1994; McDowell & Parke, 2009). Ook hebben ouders zelf een interpretatiestijl, waarvan bekend is dat deze gecorreleerd is aan de interpretatiestijl van hun kinderen (Healy et al., 2015; MacBrayer et al., 2003; Nelson et al., 2008; Werner, 2012), hoewel sommige studies dit verband niet vonden (Halligan et al., 2007; Mackinnon-Lewis et al., 1992). Of ouders hun interpretatiestijl echter via hun communicatie *overdragen* op hun kinderen is nog niet bekend. Het is immers ook mogelijk dat ouders en kinderen allebei geneigd zijn tot vijandige interpretaties om een andere reden. Bijvoorbeeld doordat zij een overeenkomstig karakter hebben of vergelijkbare leefomstandigheden. Als ouder-kindgesprekken inderdaad een overdrachtsmechanisme zijn, zou dit een praktische ingang bieden om de ontwikkeling van een vijandige interpretatiestijl al bij jonge kinderen te voorkomen. Dit onderzoek richt zich daarom op ouder-kindgesprekken over leeftijdgenootjes en kijkt daarbij naar twee aspecten van ouderlijke communicatie: 1) het interpreteren van andermans intenties en 2) het bespreken van sociale normen.

Wat betreft het interpreteren van intenties is het aannemelijk dat de interpretaties van ouders invloed hebben op de interpretatiestijl van hun kinderen. Kinderen maken geregeld sociale conflictsituaties mee en hierbij is het vaak onduidelijk wat de intenties van de ander waren (deed dat kindje het nou expres of per ongeluk?). De uitleg van ouders kan dan houvast bieden (Bandura, 1992). Als een kind bijvoorbeeld niet kan meespelen en huilend naar de ouders rent, dan kunnen de ouders aangeven dat het spelletje vast al begonnen was (een positieve interpretatie) of dat die kinderen gemeen zijn (een vijandige interpretatie). Op deze wijze zouden ouders via dagelijkse interacties hun eigen interpretatiestijl kunnen overdragen op hun kinderen.

Wat betreft het bespreken van sociale normen blijkt uit onderzoek dat veel ouders sociale normen benoemen naar hun kinderen; bijvoorbeeld dat je anderen geen pijn mag doen, of dat je hoort te delen (Werner et al., 2014). Wij wilden weten wat het effect hiervan is op de interpretatiestijl van kinderen. We hadden hierbij twee tegengestelde hypothesen. Enerzijds is het mogelijk dat het benadrukken van normen vijandige interpretaties

vermindert, omdat kinderen leren dat vijandig gedrag niet normatief is, en zij daarom eerder zullen denken dat leeftijdsgenootjes dus geen vijandige intenties hadden (Zelli et al., 1999). Anderzijds is het mogelijk dat het benadrukken van normen juist vijandige interpretaties versterkt, omdat het benadrukken dat iets wat een ander kind doet ‘niet mag’ kan impliceren dat het blijkbaar opzettelijk was. Hierdoor zouden kinderen juist boos of agressief kunnen reageren.

Ons onderzoek bestaat uit twee studies naar de invloed van ouder-kindgesprekken op de vijandige interpretatiestijl van jonge kinderen. Studie 1 was een observatiestudie waarin we ouders vroegen om een prentenboek over sociale conflictsituaties met hun kind te bespreken. Door deze gesprekken te coderen konden we zien of de uitleg van ouders invloed had op de interpretatiestijl van kinderen, die we voor en na het gesprek hebben gemeten. Studie 2 was een experimentele studie waarin we ouders instructies gaven om het prentenboek op één van drie manieren te bespreken:

- 1) het ontkrachten van vijandige interpretaties;
- 2) het benadrukken van sociale normen;
- 3) het beschrijven van de prenten (controleconditie).

Met deze twee studies konden we vaststellen of de spontane uitleg van ouders invloed heeft op de interpretatiestijl van hun kinderen (Studie 1), en of het veranderen van deze uitleg kan leiden tot een minder vijandige interpretatiestijl bij jonge kinderen (Studie 2).

1 Studie 1

1.1 Methode

1.1.1 Deelnemers

De deelnemers aan Studie 1 waren 109 kinderen van 4 tot 7 jaar oud (47,7% meisjes; $M_{\text{leeftijd}} = 5,31$; $SD = 0,77$) en één van hun ouders (83,5% moeders; $M_{\text{leeftijd}} = 37,55$; $SD = 4,49$). We hebben ouders geworven via schoolpleinen door te vragen of zij wilden deelnemen aan een studie over prentenboeken. De meeste ouders hadden geen migratieachtergrond (92,5% van de ouders was in Nederland geboren), waren theoretisch opgeleid (56,1% van de ouders had tenminste een bachelordiploma), en woonden samen met de andere ouder van het kind (99,1%). Het onderzoek vond plaats in maart, april en mei 2015.

1.1.2 Procedure

Het onderzoek vond plaats bij gezinnen thuis, duurde ongeveer 45 minuten, en werd uitgevoerd door één van vier getrainde onderzoekers (masterstudenten ontwikkelingspsychologie). De onderzoeker legde de procedure uit aan ouder en kind, waarna de ouder een toestemmingsformulier tekende en het kind mondeling toestemming gaf. Vervol-

Figuur 1 Eén verhaal uit het prentenboek (jongensversie); twee platen op aparte bladzijden

gens vertrok de ouder naar een andere ruimte, waarna bij het kind de voormeting van vijandige interpretatiestijl plaatsvond. Hierna kwam de ouder terug om het prentenboek te bespreken. Hiervan werden video-opnames gemaakt; de onderzoeker verliet hierbij de kamer. Ten slotte vertrok de ouder weer en vond de nameting met het kind plaats. Na afloop werden ouder en kind bedankt en geïnformeerd over het doel van de studie.

1.1.3 Observatie van Ouder-Kindgesprekken

Voor dit onderzoek hebben wij zelf een prentenboek ontwikkeld, met daarin vier korte verhalen zonder tekst van sociale conflictsituaties tussen leeftijdsgenootjes (Figuur 1). Elk verhaal bestond uit twee gekleurde prenten van A3-formaat, waarbij de eerste prent steeds de situatie verbeeldde (bijv. samen een toren bouwen) en de tweede de conflictsituatie (bijv. één van de kinderen laat de toren omvallen). Hierbij waren de gezichtsuitdrukkingen steeds neutraal, zodat de intenties ambigu bleven. De vier verhalen gingen over: 1) iemand pijn doen; 2) geen snoep delen; 3) toren laten omvallen; en 4) niet laten meespeelen. Er waren twee versies van het boek, één voor jongens en één voor meisjes, en steeds werd de versie gebruikt waarin de twee hoofdfiguren hetzelfde gender hadden als het deelnemende kind. Ouders werden gevraagd dit prentenboek met hun kinderen te bespreken zoals zij dat normaal gesproken zouden doen. De onderzoeker benadrukte dat elk verhaal weer over andere kinderen ging.

De opgenomen videobeelden werden achteraf gecodeerd door twee getrainde masterstudenten (andere dan de onderzoekers). Nadat zij 20% van de beelden als training dubbel hadden gecodeerd, codeerden zij de overige beelden apart, waarbij er drie tussentijdse trainingssessies waren om afwijkingen te voorkomen. Tijdens deze sessies werden de codes naast elkaar gelegd en de verschillen besproken met de eerste auteur, waarna er consensus werd bereikt over de definitieve code. We codeerden per verhaal vier soorten uitleg door ouders: 1) het benadrukken van vijandige interpretaties; 2) het ontkrachten van vijandige interpretaties; 3) het benadrukken van sociale normen; en 4) het benadrukken van normoverschrijding (Tabel 1). Per soort uitleg werd een score gegeven voor de mate waarin ouders dit tijdens het verhaal benadrukten, op een schaal van 0 (*niet benoemd*) tot 5 (*herhaaldelijk benoemd, met sterke nadruk door stemvolume of emotie*).

Tabel 1 Codering van uitleg door ouders tijdens het bespreken van het prentenboek

Code	Definitie	Voorbeelden
Benadrukken van vijandige interpretaties	Als ouders aangeven dat het kind gemeen wilde doen	<ul style="list-style-type: none"> - O, dat is gemeen. Is [naam] jaloers? - Dat is toch niet lief! - Het zijn wel allemaal boze kindjes in dit boek.
Ontkrachten van vijandige interpretaties	Als ouders aangeven dat het niet gemeen hoefde te zijn; door de gebeurtenis positief te interpreteren of door vijandige interpretaties in twijfel te trekken	<ul style="list-style-type: none"> - Het was vast per ongeluk. - Hij wilde graag helpen, maar dat ging niet helemaal goed. - "O, sorry," zegt het meisje. - Wil hij ruzie maken? Denk je dat? - Maar het kan ook zijn dat zij hem per ongeluk heeft omgegooid.
Benadrukken van sociale normen	Als ouders aangeven hoe het kind zich zou moeten gedragen	<ul style="list-style-type: none"> - Als je samen gaat spelen, moet je eerlijk ...? - Als je het met z'n allen doet, is het veel leuker.
Benadrukken van normoverschrijding	Als ouders aangeven dat het kind zich niet zo mag gedragen	<ul style="list-style-type: none"> - Je mag nooit zomaar iets van een ander kapot maken. - Je mag niemand buitensluiten.

De betrouwbaarheid werd berekend voor de overige 80% van de beelden, en bleek goed ($\rho \geq ,70$; Kottner et al., 2011): deze lag tussen $\rho = ,83$ en $,85$ voor de vier soorten uitleg. In sommige gevallen zagen ouders het conflict niet (bijv. ze zagen niet dat één kind werd overgeslagen bij het snoep uitdelen). Voor verhalen waar dit gebeurde, gaven we een missende score. Ouders die voor meer dan één verhaal een missende score hadden, werden niet meegenomen in de analyses ($N = 5$). Ten slotte berekenden we de totaalscores door het gemiddelde voor iedere variabele te nemen over de vier verhalen. We maakten één gemiddelde variabele voor het benadrukken van sociale normen, omdat deze twee soorten uitleg inhoudelijk hetzelfde doel hebben en de bevindingen qua significantie apart van elkaar hetzelfde waren voor de twee soorten uitleg. De interne consistentie was voldoende, met een gemiddelde inter-item-correlatie van $r = ,15$ voor het benadrukken van vijandige interpretaties, $r = ,21$ voor het ontkrachten van vijandige interpretaties en $r = ,33$ voor het benadrukken van sociale normen.

1.1.4 Voor- en Nameting van Vijandige Interpretatiestijl bij Kinderen

Voor en na het ouder-kindgesprek hebben we de vijandige interpretatiestijl van kinderen gemeten met hetzelfde prentenboek. De onderzoeker beschreef eerst de sociale conflict-situatie (bijv. “Kijk, dit kind bouwt een toren ... [pagina omslaan] en dit kind laat de toren omvallen”) en vroeg dan: “Waarom doet hij/zij dat?” Twee getrainde masterstudenten codeerden onafhankelijk de antwoorden van kinderen in drie categorieën: 1) *vijandige interpretaties* (bijv. “Omdat ze dat meisje niet leuk vindt”), 2) *positieve interpretaties* (bijv. “Ik denk dat die niet goed uitkijkt”) of 3) *onduidelijk* (bijv. “Omdat ze er een blokje uit doet”). De betrouwbaarheid was goed op zowel de voor- als nameting ($\alpha = ,76$ en $,79$). We scoorden 1 punt voor ieder antwoord met daarin een *vijandige interpretatie* en namen het gemiddelde over de vier verhalen om tot een totaalscore voor vijandige interpretatiestijl te komen. De interne consistentie was voldoende, met een gemiddelde inter-item-correlatie van $r = ,22$ op de voormeting en $r = ,17$ op de nameting.

1.1.5 Analyses

We toetsten of ouder-kindgesprekken tot een verandering in de vijandige interpretatiestijl van kinderen leidden. Hiervoor gebruikten we drie *mixed ANOVA's* (één per soort uitleg) in SPSS, met meetmoment (voor/na) als binnen-persoonsvariabele en de uitleg van ouders als continue tussen-persoonsvariabele. We hebben missende waarden (2,8%) paarsgewijs verwijderd, en hebben uitbijters ($z > 3,29$; 0,4%) in de analyses gehouden, omdat de bevindingen bij verwijdering hetzelfde waren. Aangezien de data scheef verdeeld waren, hebben we naast parametrische analyses ook analyses gedaan waarbij we rekening hielden met de scheefheid (BCa bootstrap 95% betrouwbaarheidsintervallen, met 5000 samples). Beide analyses leiden tot dezelfde conclusies wat betreft significantie van de resultaten. We rapporteren hier parametrische analyses omdat deze eenvoudiger te interpreteren zijn.

1.2 Resultaten

1.2.1 Beschrijvende Statistieken

In Tabel 2 staan de beschrijvende statistieken. Opvallend is dat ouders die geneigd waren vijandige interpretaties te benadrukken ook vaker sociale normen benadrukten ($r = ,55$). Ook is er een hoge samenhang tussen de voor- en nameting ($r = ,58$), die wijst op de stabiliteit van de vijandige interpretatiestijl van kinderen.

Daarnaast keken wij hoe vaak de soorten uitleg voorkwamen. Ongeveer driekwart van de ouders benadrukte sociale normen (74,0%) of vijandige interpretaties (73,1%), of ontkrachtte vijandige interpretaties (79,8%) ten minste één keer. Uit een kruistabel-analyse bleek dat 58,7% van de ouders zowel vijandige interpretaties ontkrachtte als benadrukte. Slechts 21,1% gebruikte enkel ontkrachtende uitleg en slechts 14,4% enkel benadrukkende.

Tabel 2 Gemiddelden (*M*), standaarddeviaties (*SD*), bereik, en correlaties van uitleg door ouders (*N* = 104) en vijandige interpretatiestijl van kinderen op de voor- en nameting (*N* = 109)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	Bereik	1.	2.	3.	4.
1. Benadrukken van vijandige interpretaties	0,92	0,89	0-4	-			
2. Ontkrachten van vijandige interpretaties	1,04	0,91	0-4	-,07	-		
3. Benadrukken van sociale normen	0,60	0,65	0-3,2	,55***	-,07	-	
4. Voormeting vijandige interpretatiestijl	0,39	0,30	0-1	,15	,05	,04	-
5. Nameting vijandige interpretatiestijl	0,38	0,29	0-1	,28**	-,22*	,05	,58***

p* < ,05, *p* < ,01, ****p* < ,001.

1.2.2 Gender- en Leeftijdsverschillen

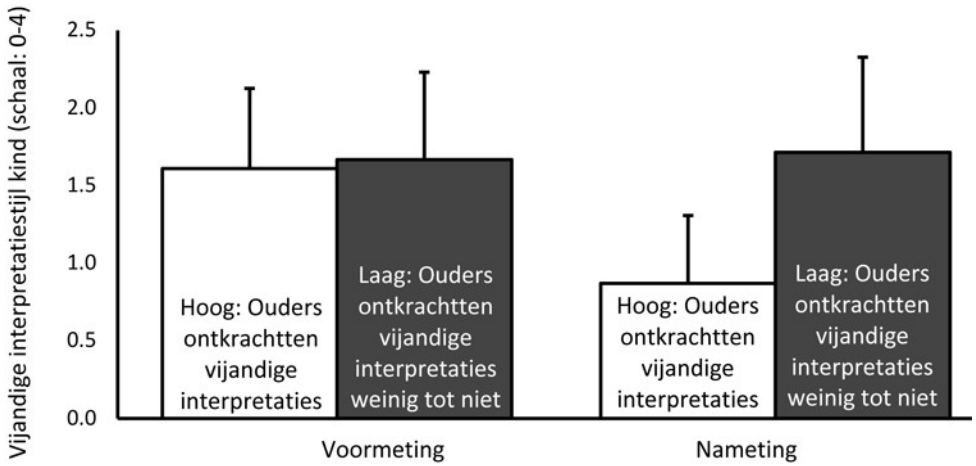
We hebben met ANOVA's en correlaties voor alle variabelen getoetst of er gender- en leeftijdsverschillen waren, en of er moderatie-effecten van gender of leeftijd waren in onze hoofdanalyses. Twee resultaten van de ANOVA's waren significant. Ten eerste hadden jongens op de nameting een vijandigere interpretatiestijl (*M* = 0,44; *SD* = 0,28) dan meisjes (*M* = 0,30; *SD* = 0,28) op de nameting, *p* = ,011, $\eta_p^2 = ,06$. Ten tweede legden ouders meer nadruk op het ontkrachten van vijandige interpretaties bij meisjes (*M* = 1,23; *SD* = 0,93) dan bij jongens (*M* = 0,86; *SD* = 0,87), *p* = ,035, $\eta_p^2 = ,04$.

1.2.3 Hoofdanalyses

Uit de correlaties in Tabel 1 blijkt dat de uitleg van ouders niet gecorreleerd was met de interpretatiestijl van hun kinderen op de voormeting, maar wel op de nameting, wat suggereert dat ouders mogelijk invloed hebben gehad op de interpretatiestijl van hun kinderen. Dit blijkt inderdaad uit de ANOVA: de afname in vijandige interpretatiestijl tussen de voor- en nameting was sterker bij kinderen van ouders die meer nadruk legden op het ontkrachten van vijandige interpretaties, $F(1, 102) = 10,01$, *p* = ,002, $\eta_p^2 = ,09$ (zie Figuur 2). We vonden echter geen effect voor het benadrukken van vijandige interpretaties, $F(1, 102) = 1,91$, *p* = ,170, $\eta_p^2 = ,02$, of sociale normen, $F(1, 102) = 0,01$, *p* = ,928, $\eta_p^2 < ,01$.

1.3 Discussie

Uit Studie 1 blijkt dat als ouders vijandige interpretaties nadrukkelijker ontkrachtten, hun kinderen afnames in vijandige interpretatiestijl lieten zien. We zagen in Studie 1 ook dat een deel van de ouders tijdens de gesprekken sociale normen benadrukten of een vijandige interpretatie van de situatie benadrukten. Beide soorten communicatie leken echter geen invloed te hebben op de interpretatiestijl van kinderen. Mogelijk komt dit doordat het dezelfde ouders waren die nadruk legden op sociale normen én vijandige interpre-

Figuur 2 Gemiddelde scores op vijandige interpretatiestijl van kinderen van ouders die hoog ($N = 21$) of laag ($N = 23$) scoorden op het ontkrachten van vijandige interpretaties
Noot. We hebben groepen gemaakt om deze Figuur te creëren, waarbij we hoog definieerden als $M + 1SD$ en laag als $M - 1SD$. De foutenbalken zijn 95% betrouwbaarheidsintervallen.

taties (de correlatie was hoog: $r = ,55$). Hierdoor konden we geen antwoord vinden op onze hypothese over het benadrukken van sociale normen: zou dit nu juist een positieve of negatieve invloed op de interpretatiestijl van kinderen hebben? Daarom voerden we Studie 2 uit. Daarnaast is Studie 2, door de experimentele opzet, de eerste studie die kan laten zien of de uitleg van ouders over sociale conflictsituaties met leeftijdsgenootjes een oorzakelijke invloed heeft op de interpretatiestijl van hun kinderen.

2 Studie 2

Waar Studie 1 de spontaan gegeven uitleg van ouders onderzocht, was Studie 2 een experiment waarin we ouders instructies gaven om het prentenboek op één specifieke manier te bespreken: óf door het ontkrachten van vijandige interpretaties, óf door het benadrukken van sociale normen, óf door het bespreken van de prenten (controleconditie). Vervolgens maten we de vijandige interpretatiestijl bij kinderen in elk van deze drie groepen. Zo konden we vaststellen of het type uitleg van ouders over sociale conflictsituaties van invloed is op de interpretatiestijl van kinderen. Bovendien konden we zo nagaan of het benadrukken van sociale normen nu juist tot een meer of minder vijandige interpretatiestijl zou leiden. Daarnaast keken we in Studie 2 naar het effect van ouder-kindgesprekken op de boosheid en agressie van kinderen. We verwachtten dat kinderen van ouders die vijandige interpretaties ontkrachtten, vergeleken met kinderen in de controlegroep, naast hun minder vijandige interpretaties

ook minder boosheid en agressie zouden laten zien. Wat betreft het benadrukken van sociale normen hadden we wederom tegengestelde hypothesen: dit zou de vijandige interpretaties, boosheid en agressie van kinderen zowel kunnen verminderen als versterken.

2.1 Methode

2.1.1 Deelnemers

De deelnemers waren 160 kinderen van 4 tot 6 jaar oud (48,8% meisjes; $M_{\text{leeftijd}} = 5,38$; $SD = 0,79$) en één van hun ouders (82,5% moeders; $M_{\text{leeftijd}} = 38,13$; $SD = 4,97$). We vierven ouders op dezelfde manier als in Studie 1. De meeste ouders hadden geen migratieachtergrond (98,7% van de ouders was in Nederland geboren), waren theoretisch opgeleid (71,9% van de ouders had tenminste een bachelordiploma), en woonden samen met de andere ouder van het kind (97,5%). Het onderzoek vond plaats in maart en april 2016. De steekproefgrootte was voldoende voor een power van 0,80, uitgaande van het effect van vijandige interpretaties ontcrachten op de vijandige interpretatiestijl van kinderen uit Studie 1 ($f = ,31$, dit keer voor een tussen-persoons onderzoeksdesign met drie condities).

2.1.2 Procedure

Het onderzoek vond plaats bij gezinnen thuis, duurde ongeveer 45 minuten, en werd uitgevoerd door één van zes getrainde onderzoekers (bachelorstudenten ontwikkelingspsychologie). De onderzoeker legde de procedure uit aan ouder en kind, waarna de ouder een toestemmingsformulier tekende en het kind mondeling toestemming gaf. Vervolgens vertrokken de onderzoeker en het kind naar een andere ruimte, zodat de ouder via een laptop instructies kon ontvangen. Hierdoor wist de onderzoeker niet in welke conditie de ouder was ingedeeld (dit werd vooraf willekeurig toegewezen). Na het lezen van de instructie ging de ouder naar het kind toe en besprak het prentenboek gedurende ongeveer 5 minuten. De onderzoeker zette de videocamera aan en verliet de ruimte. Na het ouder-kindgesprek verliet de ouder de ruimte om op de laptop nog enkele vragen in te vullen, en vond bij het kind de nameting plaats van vijandige interpretatiestijl, boosheid en agressie. Na afloop werden ouder en kind bedankt en geïnformeerd over het doel van het onderzoek.

2.1.3 Experimentele Manipulatie van Ouder-Kindgesprekken

Ouders kregen instructies voor één van de drie condities: het ontcrachten van vijandige interpretaties (intentie-conditie), het benadrukken van sociale normen (norm-conditie), of het bespreken van de prenten (controleconditie). De instructies verschilden op twee punten tussen de condities, maar waren verder gelijk (Tabel 3).

Vervolgens kregen ouders per verhaal specifieke aanwijzingen, gebaseerd op uitingen van ouders uit Studie 1. De aanwijzingen voor het toren-verhaal in de intentie-conditie waren bijvoorbeeld: "Op de eerste plaat bouwt één kind een toren. Op de tweede plaat

Tabel 3 Instructies voor ouders: uniforme instructies en twee conditie-specifieke manipulaties

Uw kind speelt elke dag met andere kinderen. Soms doen andere kinderen iets waardoor uw kind verdriet of pijn heeft. Uit onderzoek blijkt dat kinderen beter met dit soort situaties kunnen omgaan, als zij begrijpen ...

Intentie-conditie	Norm-conditie	Controleconditie
dat andere kinderen dit vaak niet expres doen, maar per ongeluk.	welk gedrag van andere kinderen niet hoort en hoe het wel hoort.	hoe ze afleiding kunnen zoeken in het moment.

Het prentenboek is gemaakt om dit aan uw kind te leren. In het prentenboek staan vier verhaaltjes van spelende kinderen. In elk verhaal gebeurt er iets dat voor één kind niet zo leuk is. We willen vragen of u straks met uw kind de verhalen wilt lezen. Bij elk verhaal kunt u bespreken waarom de gebeurtenis niet expres of vervelend bedoeld hoefde te zijn. Dit kunt u doen door steeds de vraag te stellen:

Intentie-conditie	Norm-conditie	Controleconditie
Waarom zou dit gebeurd zijn?	Mag dat wel?	Wat zien we nog meer?

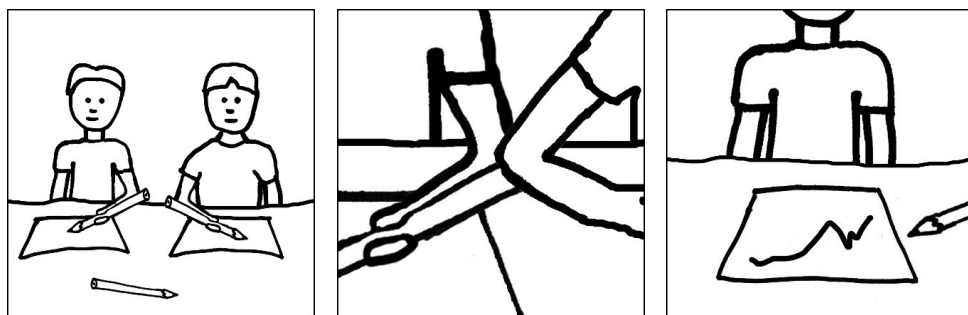
laat een ander kind hem omvallen. Vertel dit verhaal straks aan uw kind, en vraag dan: “Waarom zou dit gebeurd zijn? Bespreek bijvoorbeeld dat het kind de toren per ongeluk omstootte, of dat het kind juist wilde helpen om de toren hoger te maken.” Ten slotte lazen ouders een samenvatting van de instructies en gingen naar hun kind toe.

2.1.4 Manipulatiecontrole

Om te controleren of de uitleg door ouders inderdaad verschilde tussen de condities codeerden de zes getrainde onderzoekers de videobeelden per verhaal voor het aantal uitingen passend bij elke conditie. De eerste auteur codeerde ook 20%, waaruit bleek dat de codering betrouwbaar was ($r > ,74$ voor alle scores). We namen het gemiddelde over de vier verhalen om totaalscores te creëren voor intentie-uitingen, norm-uitingen, en controle-uitingen. Deze schalen waren intern consistent (alle α 's $> ,90$).

2.1.5 Instemming met Instructies

We verwachtten dat de mate waarin ouders instemden met de instructies wellicht invloed kon hebben op de resultaten. Daarom maten we dit met vier vragen (bijv. “Staat u achter de uitleg die u tijdens het voorlezen gaf?”), beantwoord op een schaal van 1 (*helemaal niet*) tot 6 (*helemaal*), en berekenden het gemiddelde ($\alpha = ,85$).

Figuur 3 Eén verhaaltje uit de verhaaltaak (jongensversie)

Noot. De bijbehorende beschrijving is: “Stel je voor: Je zit aan tafel te tekenen. De tekening wordt heel mooi. Dan stoot de jongen naast je tegen jouw arm. Er staat een grote kras dwars door jouw tekening. Nu is jouw tekening mislukt.”

2.1.6 Nameting van Vijandige Interpretatiestijl, Boosheid, en Agressie (Verhaaltaak)

In deze studie gebruikten we voor de nameting niet hetzelfde prentenboek, maar vier verhaaltjes over conflictsituaties waarin de intenties van de ander ambigu zijn (Feshbach, 1989; <geblindeerd voor anonieme review>). Zo konden we nagaan of de effecten van de gesprekken generaliseerden naar andere situaties. De verhaaltjes gingen over: 1) pijn gedaan worden; 2) een vernielde tekening; 3) niet mogen meedoen; en 4) afgepakt speelgoed, en waren gematcht op gender. Kinderen stelden zich voor dat deze vervelende dingen hen zelf overkwamen. De onderzoeker las de verhaaltjes hardop voor en wees daarbij op de bijbehorende tekeningen (Figuur 3). Na elk verhaal beantwoordden kinderen vragen over hun interpretaties, boosheid en agressie.

Vijandige interpretatiestijl. We maten vijandige interpretaties met twee vragen. De eerste vraag was: “Waarom deed de jongen/het meisje [gedrag met vervelende uitkomst]?” De onderzoeker codeerde de antwoorden direct in één van drie categorieën: 1) *vijandige interpretaties* (17,1%; bijv. “Hij wilde niet dat mijn tekening mooi was”); 2) *positieve interpretaties* (47,2%; bijv. “Ze zag het niet”); en 3) *onduidelijk* (47,2%; bijv. “Haar arm bewoog”). De codeerovereenstemming met de eerste auteur was goed ($\kappa > ,78$ voor alle onderzoekers). Als kinderen een onduidelijk antwoord gaven, stelde de onderzoeker een vervolgvraag met een vijandige en positieve antwoordoptie (bijv. “Wilde de jongen/het meisje jouw tekening verpesten, of had hij/zij niet zo goed opgelet?”). Dit gebeurde bij 53,5% van de antwoorden. De tweede vraag was: “Wilde de jongen/het meisje wél gemeen doen of níet gemeen doen?”, waarbij we de vraagvolgorde systematisch varieerden tussen de verhaaltjes. We berekenden een totaalscore door antwoorden die onder *vijandige interpretaties* en *gemeen* vielen als 1 te scoren, en hiervan het gemiddelde over de verhaaltjes te nemen ($\alpha = ,68$).

Boosheid. Vervolgens vroeg de onderzoeker kinderen: “Als dit echt gebeurd was, hoe zou jij je dan voelen?” Als kinderen geen emotie noemden, vroeg de onderzoeker: “Voel jij je dan blij, of boos, of verdrietig, of bang?” Vervolgens liet de onderzoeker een plaatje

zien van drie vierkantjes van toenemende grootte, en vroeg: “En hoe [antwoord] zou jij je voelen? Een beetje, best wel, of héél?” Kinderen konden antwoorden of een vierkantje aanwijzen. Scores voor boosheid waren 0 als kinderen deze emotie niet noemden en 1, 2, of 3 voor de mate van boosheid. Ten slotte berekenden we het gemiddelde over de verhaaltjes ($\alpha = ,68$).

Agressie. De laatste vraag bij elk verhaaltje was: “Als dit écht gebeurd was, wat zou jij dan doen? (...) En wat nog meer?” Kinderen werden aangemoedigd om twee reacties te noemen per verhaaltje. We codeerden deze reacties als *agressie* als kinderen aangaven de ander schade te willen doen (10,3%; bijv. “Terug stoten”, “Zijn tekening verscheuren”) De codeerovereenstemming met de eerste auteur was goed ($\kappa > ,64$ voor alle onderzoekers); verschillen werden besproken en opgelost. We berekenden een totaalscore door *agressieve* reacties als 1 te scoren en het gemiddelde te nemen over de verhaaltjes ($\alpha = ,80$).

2.1.7 *Nameting van Vijandige Interpretatiestijl en Agressie (Gedragstaak)*

Omdat interpretaties van verhaaltjes ver kunnen aflaggen van de interpretaties door kinderen in het dagelijks leven, hebben we ook een gedragstaak ontworpen waarin een conflictsituatie werd nagebootst (Verhoef et al., 2019). De onderzoeker legde kinderen uit dat zij tien stickers zouden krijgen, die waren uitgekozen door het kind dat vóór hen aan het onderzoek deelnam. Kinderen kregen een envelop met stickers en een kleurige kartonnen kaart met tien vakjes om hun stickers op te plakken. Echter, wanneer zij begonnen te plakken kwamen zij erachter dat ze maar acht stickers hadden gekregen van het voorafgaande kind, zonder dat duidelijk was hoe dit kwam (de conflictsituatie). Hierop volgde de meting van interpretaties en agressie.

Vijandige interpretatiestijl. We gebruikten twee vragen om interpretaties te meten. Ten eerste vroeg de onderzoeker: “Waarom zou die jongen/dat meisje er te weinig stickers in gedaan hebben?” We codeerden de antwoorden als 1) *vijandige interpretaties* (6,3%); 2) *positieve interpretaties* (18,1%); en 3) *onduidelijk* (75,6%), waarbij de betrouwbaarheid goed was ($\kappa > ,71$ voor alle codeurs). Bij een onduidelijk antwoord vroeg de onderzoeker: “Heeft hij/zij niet goed geteld of heeft hij/zij die stickers gewoon afgepakt?” (bij $N = 13$ kinderen is deze vervolgvraag niet gesteld, waardoor deze kinderen een missende score hadden voor deze variabele). Ten tweede vroeg de onderzoeker: “Denk je dat hij/zij onaardig wilde doen of niet?” We berekenden een totaalscore door antwoorden die onder *vijandige interpretaties* en *onaardig* vielen als 1 te scoren en het gemiddelde te nemen van de twee vragen ($r = ,39, p < ,001$).

Agressie. Ten slotte creëerden we een mogelijkheid voor kinderen om agressief te reageren: kinderen mochten nu stickers uitkiezen voor het andere kind. Kinderen konden kiezen uit een doos met veertig stickers, waarvan de helft gescheurd was. De onderzoeker legde uit: “Kijk, dit zijn de stickers. Er zitten ook stickers bij die kapot zijn gegaan. Die zijn natuurlijk niet zo mooi meer, maar die mag je ook best kiezen.” Als kinderen de stickers hadden uitgekozen, werd de conflictsituatie opgelost: de onderzoeker kwam erachter

dat de twee stickers uit de envelop gevallen waren, gaf aan dat het dus helemaal niet aan het andere kind had gelegen, en gaf kinderen de kans om hun gekozen stickers nog aan te passen. De totaalscore voor agressie werd berekend als het percentage uitgedeelde kapotte stickers ($N = 2$ kinderen maakten de taak niet af en hadden missende scores voor deze variabele).

2.1.8 Analyses

We toetsten of onze experimentele manipulatie van ouder-kindgesprekken invloed had op de antwoorden van kinderen op de verhaaltaak. Hiervoor gebruikten we een multivariate ANOVA (MANOVA) in SPSS, met conditie (intentie/norm/controle) als tussenpersoonsvariabele en vijandige interpretatiestijl, boosheid en agressie als afhankelijke variabelen. Voor de gedragstaak gebruikten we ordinale regressie om het effect van conditie op vijandige interpretatiestijl te toetsen (een ordinale afhankelijke variabele) en ANOVA om het effect op agressie te toetsen (een continue afhankelijke variabele). We hebben missende waarden (1,0%) paarsgewijs verwijderd. We hebben uitbijters ($z > 3,29$ binnen condities; 1,0%) in de analyses gehouden, en rapporteren het wanneer de resultaten verschilden bij verwijdering. Aangezien de data scheef verdeeld waren, hebben we naast parametrische analyses ook analyses gedaan waarbij we rekening hielden met de scheefheid (BCa bootstrap 95% betrouwbaarheidsintervallen, met 5000 samples). Beide analyses leiden tot dezelfde conclusies wat betreft significantie van de resultaten. We rapporteren hier parametrische analyses omdat deze eenvoudiger te interpreteren zijn.

2.2 Resultaten

2.2.1 Gelijkheid van de Condities

De condities verschilden niet in gender en leeftijd van ouders en kinderen, aantal broertjes en zusjes, etniciteit, opleidingsniveau, en hoe vaak ouders thuis sociale conflictsituaties bespreken (alle p 's $> ,05$). Ouders in de controleconditie lieten minder instemming zien met de instructies dan ouders in de intentie- en norm-conditie, $F(2, 157) = 6,59, p = ,002, \eta_p^2 = ,08$ (zie Tabel 4). We hebben daarom getoetst of onze bevindingen zouden veranderen wanneer we instemming als variabele meenamen als moderator- of controlevariabele. Dit was niet het geval.

2.2.2 Manipulatiecontrole

De manipulatie was geslaagd. Het aantal conditie-specifieke uitingen was hoger binnen de relevante conditie dan bij de andere condities, zowel voor intentie-uitingen, $F(2, 157) = 151,85, p < ,001, \eta_p^2 = ,66$, norm-uitingen, $F(2, 157) = 153,53, p < ,001, \eta_p^2 = ,66$, als voor controle-uitingen, $F(2, 157) = 122,22, p < ,001, \eta_p^2 = ,61$ (zie Tabel 4).

2.2.3 Gender- en Leeftijdsverschillen

We vonden met ANOVA's dat jongens hoger scoorden dan meisjes op vijandige interpretatiestijl ($p = ,013, \eta_p^2 = ,04$), boosheid ($p = ,001, \eta_p^2 = ,07$) en agressie ($p = ,004, \eta_p^2 = ,05$) bij

de verhaaltaak, maar niet bij de gedragstaak. Correlatieanalyses lieten zien dat jongere kinderen een vijandigere interpretatiestijl rapporteerden bij de verhaaltaak ($r = -,27, p < ,001$) en gedragstaak ($r = -,28, p < ,001$), en meer boosheid ($r = -,18, p = ,020$) bij de verhaaltaak. Er waren verder geen gender- en leeftijdsverschillen, en geen moderatie-effecten van gender of leeftijd in onze hoofdanalyses.

2.2.4 Hoofdanalyses Verhaaltaak

De MANOVA liet een significant effect zien van conditie op de drie afhankelijke variabelen, $F(7, 312) = 2,29, p = ,036$. We gebruikten daarom ANOVA's om de verschillen tussen condities per variabele te toetsen.

Vijandige interpretatiestijl. Er was een significant effect van conditie op interpretatiestijl, $F(2, 157) = 5,63, p = ,004, \eta_p^2 = ,07$. We vonden, zoals verwacht, dat kinderen een minder vijandige interpretatiestijl hadden als hun ouders tijdens het gesprek vijandige interpretaties ontkrachtten in plaats van afleiding zochten (de controleconditie), $p = ,003, \eta_p^2 = ,08$. Daarnaast vonden we dat kinderen van ouders die sociale normen benadrukten ook een minder vijandige interpretatiestijl hadden vergeleken met de controleconditie, $p = ,003, \eta_p^2 = ,08$; zie Tabel 4.

Boosheid. De boosheid van kinderen verschilde niet significant tussen de condities, $F(2, 157) = 1,78, p = ,172, \eta_p^2 = ,02$.

Agressie op de verhaaltaak. Er was een significant effect van conditie op agressie, maar alleen als we de drie uitbijters op agressie verwijderden, $F(2, 154), p = ,017, \eta_p^2 = ,05$. Anders was het effect niet significant, $p = ,120$. We vonden dat kinderen minder agressie rapporteerden wanneer hun ouders sociale normen benadrukten in plaats van afleiding zochten (de controleconditie), $p = ,004, \eta_p^2 = ,08$, maar niet wanneer ouders vijandige interpretaties ontkrachtten, $p = ,110, \eta_p^2 = ,02$; zie Tabel 4.

2.2.5 Hoofdanalyses Gedragstaak

We vonden in de gedragstaak geen effecten van conditie op de vijandige interpretatiestijl van kinderen, $\chi^2(2) = 0,21, p = ,787, R^2 < ,01$, of de agressie van kinderen, $F(2, 155) = 0,02, p = ,984, \eta_p^2 < ,01$.

2.3 Discussie

Uit Studie 2 blijkt dat ouders via gesprekken over sociale conflictsituaties invloed hebben op de vijandige interpretatiestijl van hun kinderen. Als ouders vijandige interpretaties ontkrachtten of sociale normen benadrukten, hadden hun kinderen hierna bij andere sociale conflictsituaties een minder vijandige interpretatiestijl dan kinderen van wie de ouders slechts de prenten bespraken (controleconditie). De ouder-kindgesprekken leken echter geen invloed te hebben op boosheid. Ook rapporteerden kinderen alleen minder agressie in de groep waar ouders sociale normen benadrukten.

Tabel 4 Bereik, gemiddelden (M) en standaarddeviaties (SD) op de nameting bij kinderen, en uitingen en instemming van ouders voor de intentie-conditie (N = 56), norm-conditie (N = 53), en controleconditie (N = 51), en correlaties tussen alle variabelen uit studie 2

	Bereik	Intentie		Norm		Controle		Correlaties							
		M	(SD)	M	(SD)	M	(SD)	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Verhaaltaak kind															
1. Vijandige interpretatie	0-1	0,31 ^a	(0,22)	0,31 ^a	(0,26)	0,45 ^b	(0,27)	-							
2. Boosheid	0-3	0,67	(0,75)	0,53	(0,66)	0,82	(0,89)	,36 ^{***}	-						
3. Agressie	0-1	0,10	(0,21)	0,06 ^a	(0,13)	0,14 ^b	(0,23)	,36 ^{***}	,28 ^{***}	-					
Gedragstaak kind															
4. Vijandige interpretatie	0-1	0,26	(0,37)	0,22	(0,36)	0,23	(0,36)	,41 ^{***}	,09	,39 ^{***}	-				
5. Agressie	0-1	0,28	(0,25)	0,28	(0,26)	0,28	(0,26)	,18 [*]	,24 ^{**}	,10	,21 [*]	-			
Metingen bij ouders															
6. Vijandige intentie-uitingen	0-12	4,11 ^a	(1,99)	0,48 ^b	(0,59)	0,37 ^b	(0,62)	-,10	,04	-,01	,07	,07	-		
7. Norm-uitingen	0-8	0,34 ^a	(0,88)	3,82 ^b	(1,80)	0,31 ^a	(0,44)	-,08	-,10	-,12	-,03	-,03	-,39 ^{***}	-	
8. Controle-uitingen	0-10	0,02 ^a	(0,14)	0,02 ^a	(0,08)	3,48 ^b	(2,31)	,21 ^{**}	,22 ^{**}	-,10	-,10	-,04	-,37 ^{***}	-,33 ^{***}	-
9. Instemming met instructies	2,5-6	5,45 ^a	(0,53)	5,45 ^a	(0,59)	5,02 ^b	(0,94)	,01	-,07	-,06	-,03	,05	,18 [*]	,12	-,30 ^{***}

Noot. Gemiddelden met een verschillend superscript (a, b) zijn significant verschillend met $p < ,05$. * $p < ,05$, ** $p < ,01$, *** $p < ,001$.

3 Algemene Discussie

Kinderen die geneigd zijn de intenties van anderen als vijandig te interpreteren, ontwikkelen vaker agressieve gedragsproblemen (Dodge et al., 1990, 2003). Dit onderzoek laat als eerste zien dat ouder-kindgesprekken een manier zijn waarop ouders de interpretatiestijl van hun kinderen op jonge leeftijd kunnen beïnvloeden. We zagen bij ouders die spontaan geneigd waren om vijandige interpretaties te ontkrachten dat de vijandige interpretatiestijl van hun kinderen afnam na het gesprek (Studie 1). Ook wanneer we ouders instructies gaven om vijandige interpretaties te ontkrachten of sociale normen te benadrukken, zagen we bij hun kinderen een minder vijandige interpretatiestijl ten opzichte van ouders die slechts de prenten bespraken (Studie 2). Hoewel dit kortetermijneffecten zijn, is het voorstelbaar dat dit soort effecten voortduren doordat ouder-kindgesprekken over sociale conflicten geregeld plaatsvinden in het dagelijks leven (Pettit et al., 1998). Op deze manier zouden ouders mogelijk een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de sociale ontwikkeling van hun kinderen.

Naast de verwachte invloed van ouder-kindgesprekken op de interpretatiestijl van kinderen, waren er ook onverwachte resultaten. In Studie 1 zagen we dat sommige ouders juist vijandige interpretaties benadrukten, maar dit voorspelde geen toename in de vijandige interpretatiestijl van hun kinderen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat ouders die vaker vijandige interpretaties benadrukten óók vaker sociale normen benadrukten. Uit Studie 2 bleek immers dat het benadrukken van sociale normen juist een positieve invloed heeft op de interpretatiestijl van kinderen. Mogelijk heeft het benadrukken van

sociale normen de potentiële negatieve invloed van vijandige interpretaties tenietgedaan. Dit duidt erop dat ouders een sterkere invloed zouden hebben op de interpretatiestijl van hun kinderen wanneer zij een meer eenduidige boodschap hebben. Vervolgonderzoek zou dit moeten verifiëren.

We hadden contrasterende verwachtingen over het benadrukken van sociale normen: dit zou tot een afname van vijandige interpretaties kunnen leiden (omdat vijandig gedrag als niet-normatief wordt bestempeld) of juist tot een toename (omdat het benadrukken van normen kan impliceren dat het opzettelijk was). De onderzoeksresultaten ondersteunen de eerste verwachting. Blijkbaar kunnen ouders sociale normen benadrukken, zonder dat hun kinderen vijandige intenties toeschrijven aan het leeftijdsgenootje dat de norm overschreed. We willen hierbij wel opmerken dat de ouders in ons onderzoek doorgaans een positieve toon en insteek hadden (“Wat kan hij beter doen?”). Vervolgonderzoek zou kunnen kijken wat het effect is van ouders die sociale normen op een strenge of boze manier benadrukken. We weten namelijk al dat kinderen met sterke normen over straffen en wraak juist vaker agressie gebruiken als ze denken dat een ander kind een regel overtreedt (De Castro et al., 2012).

Een ander opvallend resultaat is dat kinderen in Studie 2 minder agressie rapporteerden als hun ouders sociale normen benadrukten, maar niet als hun ouders vijandige interpretaties ontkrachtten (vergeleken met de controlegroep). Een verklaring hiervoor is dat ouders die normen benadrukten direct communiceerden over de onwenselijkheid van agressie (“Je mag anderen geen pijn doen”). Deze directe boodschappen hebben mogelijk sneller effect op de agressie van kinderen dan de indirectere boodschap via het ontkrachten van vijandige interpretaties. Dit zou natuurlijk anders kunnen liggen wanneer ouders hun kinderen aanzetten tot wraak, of om op een agressieve manier voor zichzelf op te komen (Barrett et al., 1996).

Tot slot viel op dat we geen enkel effect vonden op onze gedragstaak om vijandige interpretaties en agressie te meten. Een verklaring hiervoor kan zijn dat onze manipulatie te kort was om de interpretaties van kinderen te beïnvloeden in een meer realistische, emotionele situatie. Emoties kunnen de vijandige interpretaties van kinderen versterken, waardoor deze mogelijk minder veranderbaar zijn (De Castro et al., 2003). Een andere verklaring is dat onze manipulatie bestond uit het bespreken van een prentenboek. Mogelijk is de invloed van ouders groter wanneer zij situaties bespreken die kinderen zelf hebben meegemaakt (Song & Wang, 2013) of hun kinderen coachen tijdens echte interacties (Pettit et al., 1998).

Dit onderzoek heeft een aantal sterke kanten. Ten eerste was dit de eerste studie waarin ouder-kindgesprekken direct geobserveerd en gemanipuleerd zijn. Eerder onderzoek liet wel zien dat de interpretatiestijlen van ouders en kinderen gecorreleerd zijn, maar maakte niet duidelijk hoe ouders hun interpretatiestijl dan op hun kind zouden overdragen (Healy et al., 2015; MacBrayer et al., 2003; Nelson et al., 2008; Werner, 2012). Ten tweede weten we door de experimentele manipulatie in Studie 2 dat ouder-kindgesprekken een oorzakelijke invloed hebben op de vijandige interpretatiestijl van kinderen. Hierdoor

bieden de resultaten handvatten voor preventie- en interventiedoeleinden. Ten derde hebben we de invloed van ouder-kindgesprekken onderzocht in de vroege kindertijd; een levensfase waarin vijandige interpretatiestijlen nog relatief flexibel zijn (Crick & Dodge, 1994). De resultaten bieden dus handvatten om de ontwikkeling van persistente vijandige interpretatiestijlen, en daarmee mogelijk ook van agressieve gedragsproblemen, te voorkomen (Dodge & Pettit, 2003). Ten vierde biedt dit onderzoek concrete inzichten voor opvoeders (zie Kader 1).

Dit onderzoek heeft ook een aantal beperkingen. Ten eerste onderzochten we alleen de kortetermijneffecten van ouder-kindgesprekken op een vijandige interpretatiestijl. Hoewel het aannemelijk is dat ouders via veel van dit soort korte gesprekken ook op de lange termijn de interpretatiestijl van hun kind zouden vormen, is er longitudinaal onderzoek nodig om dit vast te stellen. Ten tweede is het mogelijk dat kinderen sociale conflictsituaties minder vijandig interpreteerden omdat hun ouders dat vroegen, maar niet omdat ze het echt vonden (*demand-effect*). Hoewel dit in Studie 2 minder waarschijnlijk was omdat we andere verhaaltjes gebruikten voor de naming dan in het prentenboek, zou ook hier langetermijnonderzoek uitkomst bieden. Ten derde kunnen we niet met zekerheid zeggen dat de uitleg van ouders in Studie 1 hun *eigen* interpretatiestijl weerspiegelde, of slechts wat zij hun kinderen wilden leren. Ten vierde had Studie 2 geen voormeting. Doordat we willekeurige toewijzing gebruikten, is het zeer aannemelijk dat de kinderen in de drie condities vooraf gelijk waren qua vijandige interpretatiestijl en dat de verschillen op de nameting ontstonden door de ouder-kindgesprekken. Dit is echter niet met volledige zekerheid te stellen. Ten vijfde bestond onze steekproef voornamelijk uit theoretisch opgeleide ouders zonder migratieachtergrond. Vervolgonderzoek is nodig om te toetsen of onze bevindingen generaliseren naar een bredere, meer diverse groep ouders en professionele opvoeders.

Samengevat laat dit onderzoek zien dat de manier waarop ouders sociale situaties met hun kinderen bespreken, invloed heeft op de ontwikkeling van een vijandige interpretatiestijl. Ook laat het zien hoe ouders gestimuleerd kunnen worden om op een constructieve manier met hun kinderen in gesprek te gaan, zodat zij hun kinderen kunnen helpen om conflicten met leeftijdsgenootjes minder vijandig te interpreteren. Er lijkt veel te winnen met de simpele vraag: “Was het wel expres?”

Korte Verklaring over de Data en Analyses

De syntax, codeerschema's, materialen en data voor deze studies zijn vrij beschikbaar via het Open Science Framework (<https://osf.io/m4gs8>). Meer gedetailleerde informatie over de methode van beide studies is te vinden in de Bijlage Methode.

Noten

- 1 Een eerdere versie van dit artikel is gepubliceerd als "Does parent-child discussion of peer provocations reduce young children's hostile attribution bias?" in *Child Development* (2018, vol. 89, nr. 5, pp. 1908–1902), <https://doi.org/10.1111/cdev.13087>

Literatuur

- Bandura, A. (1992). Social cognitive theory of social referencing. In S. Feinman (Ed.), *Social referencing and the social construction of reality in infancy* (pp. 175–208). Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2462-9_8
- Barrett, P.M., Rapee, R.M., Dadds, M.M., & Ryan, S.M. (1996). Family enhancement of cognitive style in anxious and aggressive children. *Journal of abnormal child psychology*, 24(2), 187–203. <https://doi.org/10.1007/BF01441484>
- Crick, N.R., & Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74–101. <http://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>
- De Castro, B.O., Slot, N.W., Bosch, J.D., Koops, W., & Veerman, J.W. (2003). Negative feelings exacerbate hostile attributions of intent in highly aggressive boys. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(1), 56–65. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3201_06
- De Castro, B.O., Verhulp, E.E., & Runions, K. (2012). Rage and revenge: Highly aggressive boys' explanations for their responses to ambiguous provocation. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(3), 331–350. <https://doi.org/10.1080/17405629.2012.680304>
- Dodge, K.A., Bates, J.E., & Pettit, G.S. (1990). Mechanisms in the cycle of violence. *Science*, 250(4988), 1678–1684.
- Dodge, K.A., Lansford, J.E., Burks, V.S., Bates, J.E., Pettit, G.S., Fontaine, R., & Price, J.M. (2003). Peer rejection and social information-processing factors in the development of aggressive behavior problems in children. *Child Development*, 74(2), 374–393. <http://doi.org/10.1111/1467-8624.7402004>
- Dodge, K.A., & Pettit, G.S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39(2), 349–371. <http://doi.org/10.1037/0012-1649.39.2.349>
- Feshbach, L.E. (1989). Aggression-conduct problems, attention-deficits hyperactivity, play, and

social cognition in four-year-old boys (Unpublished doctoral dissertation). University of Washington.

Flannagan, D., & Hardee, S.D. (1994). Talk about preschoolers' interpersonal relationships: Patterns related to culture, SES, and gender of child. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(4), 523–537.

Halligan, S.L., Cooper, P.J., Healy, S.J., & Murray, L. (2007). The attribution of hostile intent in mothers, fathers and their children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(4), 594–604. <http://doi.org/10.1007/s10802-007-9115-6>

Healy, S.J., Murray, L., Cooper, P.J., Hughes, C., & Halligan, S.L. (2015). A longitudinal investigation of maternal influences on the development of child hostile attributions and aggression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44(1), 80–92. <http://doi.org/10.1080/15374416.2013.850698>

Kottner, J., Audigé, L., Brorson, S., Donner, A., Gajewski, B.J., Hróbjartsson, A., Roberts, C., Shoukri, M., & Streiner, D.L. (2011). Guidelines for reporting reliability and agreement studies (GRRAS) were proposed. *International Journal of Nursing Studies*, 48(6), 661–671. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2011.01.016>

Laird, R.D., Pettit, G.S., Mize, J., Brown, E.G., & Lindsey, E. (1994). Mother-child conversations about peers: Contributions to competence. *Family Relations*, 43(4), 425–432. <http://doi.org/10.2307/585374>

MacBrayer, E.K., Milich, R., & Hundley, M. (2003). Attributional biases in aggressive children and their mothers. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(4), 698–708. <http://doi.org/10.1037/0021-843X.112.4.598>

Mackinnon-Lewis, C., Lamb, M.E., Arbuckle, B., Baradaran, L.P., & Volling, B.L. (1992). The relationship between biased maternal and filial attributions and the aggressiveness of their interactions. *Development and Psychopathology*, 4(3), 403–415.

McDowell, D.J., & Parke, R.D. (2009). Parental correlates of children's peer relations: An empirical test of a tripartite model. *Developmental psychology*, 45(1), 224–253. <https://doi.org/10.1037/a0014305>

Nelson, D.A., Mitchell, C., & Yang, C. (2008). Intent attributions and aggression: A study of children and their parents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36(6), 793–806. <http://doi.org/10.1007/s10802-007-9211-7>

Pettit, G.S., Brown, E.G., Mize, J., & Lindsey, E. (1998). Mothers' and fathers' socializing behaviors in three contexts: Links with children's peer competence. *Merrill-Palmer Quarterly*, 44(2), 173–193.

Song, Q., & Wang, Q. (2013). Mother-child reminiscing about peer experiences and children's peer-related self-views and social competence. *Social Development*, 22(2), 280–299. <https://doi.org/10.1111/sode.12013>

Verhoef, R.E.J., Alsem, S.C., Verhulp, E.E., & De Castro, B.O. (2019). Hostile intent attribution and aggressive behavior in children revisited: A meta-analysis. *Child development*, 90(5), 525–547. <https://doi.org/10.1111/cdev.13255>

Werner, N.E. (2012). Do hostile attribution biases in children and parents predict relationally aggressive behavior? *The Journal of Genetic Psychology*, 173(3), 221–245. <http://doi.org/10.1080/00221325.2011.600357>

- Werner, N.E., Eaton, A.D., Lyle, K., Tseng, H., & Holst, B. (2014). Maternal social coaching quality interrupts the development of relational aggression during early childhood. *Social Development*, 23(3), 470–486. <http://doi.org/10.1111/sode.12048>
- Zelli, A., Dodge, K.A., Lochman, J.E., & Laird, R.D.; Conduct Problems Prevention Research Group. (1999). The distinction between beliefs legitimizing aggression and deviant processing of social cues: Testing measurement validity and the hypothesis that biased processing mediates the effects of beliefs on aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(1), 150–166. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.150>